

Anteckningar från en ny värld

Dagboken

Dagbokssidan är skriven för det här läromedlet, men den bygger på Carl von Linnés verkliga resedagbok från 1732. Allt den berättar är sant.

Kvikkjokk i Lule lappmark, början av juli 1732

I kväll sitter jag i den lilla byn Kvikkjokk, vid foten av fjällen, och försöker samla intrycken från de senaste veckorna. Min dagbok börjar bli tjock av anteckningar, och min väska är full av pressade växter.

Det är snart två månader sedan jag red ut från Uppsala. Det var den 12 maj, och dagen därpå fyllde jag tjugofem år. Ett lärt sällskap i Uppsala har gett mig pengar för resan, eftersom naturen här uppe i norr fortfarande är nästan okänd för vetenskapen. Pengarna är få och dagarna långa, men jag ångrar ingenting. Redan utanför Gävle, i resans första dagar, hittade jag stora mängder av en liten skogsblomma som jag tycker mer om än alla andra växter. Det kändes som ett gott tecken.

Resan har inte varit enkel. I Lycksele lappmark försökte jag ta mig vidare inåt landet, men myrarna stoppade mig. Vid varje steg sjönk jag ner i kallt vatten till knäna, och till slut fanns det ingen botten att lita på. Jag var tvungen att vända om, trött och genomblöt. Då lovade jag mig själv att försöka igen längre norrut. Därför följde jag kusten upp till Luleå, och därifrån har vi tagit oss uppför Lule älv med båt, förbi kyrkplatsen i Jokkmokk och ända hit till Kvikkjokk.

Nu reser sig fjällen framför mig, med snö på topparna mitt i högsommaren. Jag har aldrig sett något liknande; de verkar ofantligt höga, säkert en fjärdedels mil. I morgon går jag upp på fjället Vallevare. Jag kan knappt sova av förväntan – om jag nu alls får sova för myggen, som hänger i moln över allt som lever.

Uppe på fjället, några dagar senare

Nu har det hänt. Jag har stigit upp på mitt första riktiga fjäll, och jag vet inte hur jag ska beskriva det. När jag kom ovanför trädgränsen var det som att kliva in i en ny värld: marken, luften, vädret och växterna – ingenting liknade det jag kände hemifrån. Snödrivor låg kvar på sluttningarna, och alldeles intill snökanten blommade små okända växter. Jag satte mig på den våta marken och visste inte var jag skulle börja. Flera av växterna har, så vitt jag vet, aldrig beskrivits av någon forskare. Varje fynd pressar jag mellan papper. Jag drömmer redan om att en dag skriva en hel bok om Lapplands växter.

Men det är inte bara växterna som lär mig något. Utan samerna hade den här delen av resan varit omöjlig. Samiska vägvisare leder mig över fjället, och jag förundras varje dag över deras kunskap. De läser landskapet som jag läser en bok: de ser på molnen hur vädret blir, och de vet var marken bär och var den sviker. I deras kåta har jag fått mjölk från renarna och ost som de gör av mjölken. Renen ger dem nästan allt de behöver – mat, kläder, dragkraft – och jag ser hur renarna äter lav, som täcker marken här uppe som en grågrön matta. Jag antecknar allt: hur de bor, vad de äter, hur

de klär sig. Ju mer jag ser, desto mer beundrar jag hur friskt och klokt de lever i ett landskap som skulle knäcka de flesta. Deras kunskap står inte i någon bok i Uppsala, men den är lika mycket värd som all min latinska lärdom. Kanske mer, här uppe.

I morgon fortsätter vi västerut, över fjällens rygg. Om vädret håller når vi om några dagar havet på den norska sidan. Tanken svindlar: en prästson från Småland, som snart har vandrat, ridit och rott genom ett halvt land, ska stå vid Atlanten. Jag är mager, myggbiten och sliten – och ändå rikare än någonsin. Allt jag samlar här, växterna, anteckningarna och tankarna, ska jag bära med mig hem till Uppsala. Jag har en känsla av att den här resan kommer att forma allt jag gör i resten av mitt liv.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
ett intryck	en bild eller känsla man får av något man upplever
ett lärt sällskap	en förening för forskare och vetenskap
ett gott tecken	något som lovar att det kommer att gå bra
en myr	mjuk, blöt mark som är svår att gå på
genomblöt	helt våt
en älv	en stor flod
ofantligt	mycket, mycket stort
en förväntan	känslan när man ser fram emot något
trädgränsen	den höjd på ett fjäll där träden slutar växa
en snödriva	en hög med snö
ett fynd	något värdefullt man hittar
förundras	bli förvånad och imponerad
svika	inte hålla, inte gå att lita på
en kåta	samernas traditionella bostad, ofta byggd som ett tält
dragkraft	när ett djur drar något, till exempel en släde
en lav	ser ut som en liten växt utan blommor; växer på mark, träd och stenar
knäcka	bryta ner någon, göra att någon inte orkar mer
lärdom	kunskap man har fått genom studier
svindla	kännas nästan för stort att förstå
sliten	trött och medtagen efter hårt arbete

Läsförståelsefrågor

- Varför fick Carl pengar till resan?
  - Naturen i norr var fortfarande outforskad av vetenskapen.
  - Han skulle hälsa på släktingar i Lule lappmark.
  - Han hade vunnit en tävling vid universitetet.
- Vad hände dagen efter avresan från Uppsala?
  - Carl hittade sin favoritblomma.
  - Carl hade födelsedag.
  - Carl kom fram till Gävle.
- Varför tvingades Carl avbryta försöket i Lycksele lappmark?
  - Vägvisarna ville inte fortsätta längre.
  - Pengarna tog slut innan han kom fram.
  - Marken var för blöt och osäker att gå på.
- Hur tog sig Carl den sista sträckan från Luleå mot fjällen?
  - på vattnet, mot strömmen
  - till häst längs stranden
  - till fots över myrarna
- Vad gjorde starkast intryck på Carl ovanför trädgränsen?
  - att han kunde se havet i väster
  - att vinter och blomning fanns sida vid sida
  - att där var helt tyst och tomt på liv
- Vad drömmer Carl om att göra i framtiden?
  - skriva ett verk om växterna i Lappland
  - flytta till en by i fjällen
  - bli präst som sin far
- Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
  - Carl fyllde tjugofem år under resan.
  - Carl hade besökt höga fjäll tidigare i sitt liv.
  - Samerna fick betalt för att visa vägen.
  - Renarna äter lav.
  - Carl antecknade bara sådant som handlade om växter.
- Carl skriver att samerna "läser landskapet som jag läser en bok". Förklara med egna ord vad han menar, och ge två exempel ur texten.

9. Vad menar Carl med att han är “mager, myggbiten och sliten – och ändå rikare än någonsin”? Vilken sorts rikedom talar han om?
10. Carl jämför samernas kunskap med sin “latinska lärdom” och skriver att den kanske är värd mer “här uppe”. Vad säger det om hans syn på olika sorters kunskap? (tolkning)
11. Dagboken slutar med en föraning: “den här resan kommer att forma allt jag gör i resten av mitt liv.” Du vet kanske hur det gick för Linné. På vilket sätt fick han rätt?

Facit

1. 1. Naturen i norr var fortfarande outforskad av vetenskapen. (*Den var nästan okänd för vetenskapen.*)
2. 1. Carl hade födelsedag. (*Han fyllde tjugofem år dagen efter den 12 maj.*)
3. 1. Marken var för blöt och osäker att gå på. (*Han sjönk till knäna i myrarna, och det fanns ingen botten att lita på.*)
4. 1. på vattnet, mot strömmen (*De tog sig uppför Lule älv med båt.*)
5. 1. att vinter och blomning fanns sida vid sida (*Snödrivor låg kvar, och intill snökanten blommade okända växter.*)
6. 1. skriva ett verk om växterna i Lappland (*Han drömmer om en hel bok om Lapplands växter – den blev verklighet 1737 som Flora Lapponica.*)
7. 1. **ja** – dagen efter avresan. b) **nej** – det var hans första riktiga fjäll. c) **det står inte i texten.** d) **ja.** e) **nej** – han antecknade också hur samerna bodde, åt och klädde sig.
8. Exempel på svar: Samerna förstår naturen direkt och kan tolka den, på samma sätt som en läskunnig person tolkar en text. Exempel: de ser på molnen hur vädret ska bli, och de vet var marken bär och var den sviker.
9. Exempel på svar: Kroppen är sliten av resan, men han har blivit rik på något annat: nya växter, kunskap, anteckningar och erfarenheter. Det är en inre rikedom, inte pengar.
10. Exempel på svar: Han inser att praktisk erfarenhet och boklig bildning är olika sorters kunskap och att båda har stort värde. I fjällen är samernas erfarenhet mer användbar än hans universitetsutbildning – kunskapens värde beror på sammanhanget.
11. Exempel på svar: Resan lade grunden för hans livsverk. Han skrev boken om Lapplands växter, och arbetet med att beskriva och ordna naturen ledde fram till hans system för att namnge alla växter och djur, som används än i dag.

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

Dagbokssidorna bygger på Linnés resedagbok *Iter Lapponicum* (Lapplandsresan 1732): avresan 12 maj (födelsedag 13 maj), blomfyndet vid Gävle (växten fick senare namnet *Linnaea borealis*, linnea), de bottenlösa myrarna i Lycksele lappmark, båtfärden uppför Lule älv via Jokkmokk till Kvikkjokk, första fjällvandringen på Vallevare (“som en ny värld”), samernas renmjölk och ost samt fortsättningen över fjällen till norska kusten. Att Linné överskattade fjällens höjd är belagt: i dagboksanteckningen den 6 juli skrev han att Vallevare var “väl 1/4 mil” högt – ungefär 2 700 meter, mer än dubbelt så högt som fjället verkligen är. Originaldagboken skrevs på 1700-talets svenska; här är språket modernt. Grammatik: tempusväxling som textbindning – presens för skrivögonblicket, preteritum för avslutade händelser (red, sjönk, lovade), perfekt för det som når in i nuet (har gett, har stigit, har fått) och futurum med “ska/kommer att” för planerna. Lyft gärna fram samernas roll: deras kunskap bar expeditionen, och Linné skrev om dem med beundran. Diskutera gärna också skillnaden mellan praktisk och teoretisk kunskap (fråga 10).

Diskussionsfrågor

- Carl värderar samernas praktiska kunskap lika högt som sin universitetsutbildning. Vilken status har praktisk respektive teoretisk kunskap i samhället i dag? Är det rättvist?
- Misslyckandet i myrarna fick Carl att försöka igen längre norrut. Hur kan ett misslyckande bli början på något bättre? Ge exempel.
- Carl reste ensam i ett halvt år, ung och med lite pengar. Vad krävs för att våga en sådan resa – och vad skulle motsvarigheten vara i dag?
- Carl antecknar allt han ser: växter, väder, människors vardag. Varför är det värdefullt att dokumentera sin samtid? Vad borde dokumenteras i dag?
- Samernas kunskap fanns inte i några böcker men bar hela expeditionen. Vems kunskap riskerar att glömmas bort i dag, och hur kan den tas till vara?
- **Skriv (4 meningar):** Skriv en dagbokssida från en dag som förändrade hur du tänker. Beskriv vad som hände och vad du lärde dig.

Källor och faktagranskning

- Carl von Linné – Wikipedia (svenska): https://sv.wikipedia.org/wiki/Carl_von_Linné
- Carl Linnaeus – Wikipedia (engelska): https://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Linnaeus
- Carolus Linnaeus – Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Carolus-Linnaeus>
- Linnés liv – Uppsala universitet: <https://www.uu.se/om-uu/historia/carl-von-linne/linne-online/linnes-liv>
- Carl Linné (von) – Svenskt Biografiskt Lexikon: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Artikel/10735>

Faktagranskad i juni 2026. Nyckelfakta: Carl von Linné föddes 13 maj 1707 i Råshult, Stenbrohults socken i Småland, och dog 10 januari 1778 i Uppsala (på gården Hammarby). Han studerade i Lund (1727) och Uppsala (från 1728), gjorde sin Lapplandsresa 1732 och bodde i Nederländerna 1735–1738, där han gav ut första upplagan av *Systema Naturae* (1735). Han blev professor i Uppsala 1741 och utvecklade den binära nomenklaturen, som fick sitt genombrott i *Species Plantarum* (1753). Han gifte sig med Sara Elisabeth (Sara Lisa) Moraea 1739 och fick sju barn. Han adlades 1757 och tog då namnet von Linné (tidigare Carl Linnaeus). Osäkerhet/notering: Födelsedatumet anges som 13 maj enligt den julianska kalender som Sverige använde då; i gregoriansk kalender motsvarar det 23 maj, vilket är varför engelska källor ofta skriver 23 maj 1707. Adlandet beslutades 1757 men adelsbrevet stadfästes formellt 1761; svenska källor anger vanligen 1757. Bilden är Alexander Roslins porträtt från 1775 (Public Domain, konstnären död 1793).

